

Nieuwe uitgaven

Herman VAN DE VIJVER, *Het culturele leven tijdens de bezetting*, in: *België in de Tweede Wereldoorlog*, dl. 8, Kapellen 1990.

Overeenkomsten en verschillen zijn er niet alleen in de lotgevallen van Nederland en België ten tijde van de Tweede Wereldoorlog aan te wijzen. Ook in de historische beschouwingen over die periode zijn deze aan te wijzen. Een overeenkomst is wel dat het medium televisie bij de presentatie van het oorlogsverleden een belangrijke rol speelde en speelt en dat daarna publikatie in boekvorm volgde. Een verschil is dat in Nederland de televisieserie en de publikatie in boekvorm van het oorlogsverleden in handen zijn geweest van één persoon, prof. dr. L. de Jong. In België is er zonder aan het werk van Maurice de Wilde te kort te willen doen, toch meer sprake van een collectieve onderneming.

Beiden wisten zich overigens gesteund door een voortreffelijk documentatiecentrum.

Van de Vijver behandelt in dit achtste deel uit de serie de vele aspecten van het culturele leven in het bezette België. Zo passeren na een algemene inleiding over de Duitse maatregelen om direct en indirect, via collaborerende organisaties, greep te krijgen op het culturele leven, de diverse cultuursectoren de revue. Het is een uitputtende reeks, lopend van onderwijs, toneel, literatuur, pers, radio, muziekleven en beeldende kunsten tot sport en spel. Nieuw, en hier loont zich toch wel de wat latere start van de serie in België, is de vergelijking die de schrijver vaak maakt met de situatie in Nederland. Dit comparatieve element mist men veelal bij De Jong, zelfs in zijn grote 13 delige wetenschappelijke geschiedenis over het Koninkrijk Nederland in de Tweede Wereldoorlog.

Een typisch verschil tussen Nederland en België is de bestuursvorm tijdens de bezetting. In België met zijn Duits militair bestuur was de drang tot Gleichschaltung en nazificering toch minder systematisch dan in Nederland en men had in het Zuiden het voordeel dat, omdat men wat trager begon, ook al wist van het geringe succes dat de gelijkschakeling in Nederland op cultureel gebied had bereikt. In feite is deze in beide landen mislukt. Geen enkele culturele sector heeft men in zijn totaliteit tot de nieuwe orde weten over te halen. Het waren slechts kleine segmenten die meededen en dan nog vaak met personeel van de tweede garnituur of met lieden die zich toch niet echt tot het nationaal-socialisme bekeerden, maar meer bewogen werden door opportuniteitsbegin-

selen. Voor lezers in het Noorden is het goed om zich dit met name ten aanzien van Vlaanderen te realiseren. Zo bleef een machtige organisatie als het katholieke Davidsfonds niet alleen buiten de collaboratie, maar ook vrijwel geheel buiten de controle van de Duitse overheid.

In de vele geheime rapporten over de binnenlandse situatie gaven de bezetters hun onvermogen over controle, overheersing en met name tot indoctrinatie toe. Hun inspanningen om via reises voor diverse groepen kunstenaars, via tentoonstellingen over en weer, via gastcolleges, via boekzuiveringen en via een gericht benoemings- en ontslagbeleid een veranderingsproces op gang te brengen is mislukt zowel in Nederland als in België. Natuurlijk waren er volgelingen, soms overtuigde aanhangers, vaak meelopende profiteurs en zich oppervlakkig aanpassende lieden, met name in de meer op een breed publiek gerichte sectoren als film, toneel en muziek en sportleven, al kreeg men de laatste sector organisatorisch niet in de tang. Het geringe succes zou men al kunnen aflezen uit het gepubliceerde fotomateriaal, waarop men vaak dezelfde collaborerende kopstukken ziet terugkeren, zoals Antoon Jacob, Rob van Roosbroeck, F. de Pillecijn en C. Verschaeve.

Merkwaardig is in België, zowel in het Frans- als in het Nederlandssprekende gedeelte, het vrijwel geheel ontbreken van een illegale pers en een illegale letterkunde. De verklaring wordt wel eens gezocht in de minder homogene nationale structuur van België, maar daar staat tegenover dat in Nederland de illegale pers zich toch ook vrijwel voegde in de verzuilde structuur van het land. Een overeenkomst is overigens de massale collaboratie van de pers zelf. De directies van de meeste bladen gingen overstag en de meeste journalisten volgden. Dat gold in het Zuiden ook voor de Franstalige pers, terwijl in andere sectoren van het culturele leven de Duitsers heel wat minder succes boekten.

We kunnen stellen dat de lezer uitvoerig wordt geïnformeerd over zowel de organisatorische als ideële aspecten van de Duitse nationaal-socialistische culturele propaganda. En ook over de wijze waarop de bezetter door middel van infiltratie en collaboratie greep op het culturele leven trachtte te krijgen, is Van de Vijver uitvoerig en informatief met zijn gegevens. Een uitgebreid „who was who” in het collaborerende België ontbreekt uiteraard niet.

Het fotomateriaal is uitgebreid en illustratief en dat geldt ook voor de als intermezzo's ingelaste fragmenten uit illegale en „foute” literatuur en de in kort bestek gegeven overzichten over de Duitse controle en de collaboratie bij de radio en de pers.

De serie *België in de Tweede Wereldoorlog* is een boeiend en goed gedocumenteerd overzicht aan het worden van een periode waarvan de bestudering juist vanwege de vele aspecten van continuïteit alle aandacht blijft verdienen.

P. van Hees